

A KÖLTÉSZET STIGMÁI

Takács Zsuzsa: *Tiltott nyelv*

Takács Zsuzsa 2013-ban megjelent új verseskötete a nyelviség, nyelvben való lét határait fessegeti. A szó belső alakulása a tudatban vagy a lélekben az elhallgatással szorosan összekapcsolódva jelenik meg a költőnő verseiben. A szó és az azon túli valóság ellentéte egybeolvad a költeményekben; a csendben formálódó és alakuló szavak megszületésének lehetőségét tanúi, mintha a vajúdás fájdalmában osztoznánk a versekben megszólaló lírai énnel. Lehet-e a fájdalomnak nyelve? Meg lehet-e szólalni egy, a nyelvitől különböző, azon túlmutató tapasztalat átélésekor? Ki lehet, és ki szabad-e mondani a kimondhatatlant? Meg kell-e őrizni, zárt tojásként, a „titkot”? Vagy csak hallgathatjuk, ahogy „a gépek lélegzenek”, „égszín zsámolyra” ereszkedve a szenvedés misztériuma előtt?

A kötetet a négy cikluson kívül elhelyezkedő *Tiltott nyelv* kötetcímadó vers vezeti be. A nyelvben való gondolkodás, és az abból fakadó kétségbeesés lehúzó „kőtojása” kerül ellentétbe a növényi lét szabad, burjánzó, fölfelé törekvő létállapotával. Az élet teljességének megtapasztalása utáni vágy, amely az „Élthettünk / volna úgy, mintha éltünk volna” lemondó perspektíváját megállapításában fejeződik ki, az elszakadás gesztusához is kapcsolódik, amely megelőlegezi a kötetben szereplő versek beszélőinek attitűdjét. A vers kijelöli azt a vertikális dimenziót („...fényérzékeny növények”; „fölfelé törekedve”), amely a messzeség, a távolság perspektíváját nyitja meg előttünk, egy transzcendens dimenzió felé irányítva tekintetünket, amely a hétköznapi valóságon keresztül mutatkozik meg. A fölfelé törekvés mozdulata így rámutat arra a szavakkal le nem írható valóságra, amelyből maga a nyelv és a költészet is forrászik: a szótlanság mezejére von bennünket.

A kötet első ciklusában, az *Emlékezés gyakorlatban* helyet kapott versek emberi sorsok személyes tragédiáiban bontják ki a szenvedés motívumát, amely újra és újra ráíródik „az” egyetlen passiótörténetre. Az *M. emlékére* című versei képei, motívumai vezetnek be azt az egész kötetet végighúzó *metanarratívát*, amely az utolsó, *India*-ciklus során, Krisztusban teljesedik be. „Ágyhoz szögezve élek.” és „A Jóisten végleg itt felejtett.” — olvassuk a kötetnyitó ciklus első versének sorait. A megfeszítettség létélménye és a magány tapasztalata sűrűsödik össze ezekben a mondatokban, amelyek megelőlegezik a kötet későbbi

részeiben felbukkanó hasonló motívumokat. Így például *A gyász előérzete*-ciklus lírai beszélője egy kórházi ágyhoz szögezett valaki mellett „viraszt”; az *India*-ciklus lírai énje pedig Krisztus hangjának elhallgatásában szenved („Mióta utamra engedett a Rend, néma vagy. / Faltól-falig verődik denevér-szívem.” — *Virágvasárnap*). „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” (Mt 27,46) — visszhangozhatnak bennünk az evangéliumi szavak az *M. emlékére* című vers olvasásakor. A szenvedés azonban itt, ellentétben Jézus gyötrelmeivel, önmagára zárul, hiszen már a vers kezdetén is megjelenik az egyedülállt fájdalom tapasztalata. „Egyedül maradtam...” — kezdődik a lírai én visszaemlékezése, amelyet még háromszor ismételt az első versszakban. Mintha a verszáró sorok sem a feltámadás reményét sugallnák: „Én el akartam dobni magamtól a világot, / *de enyém-e a világ, hogy eldohassam azt?*” Keserű beletörődésként is olvashatóak az ágyhoz szögezett beszélő perspektívájából megszólaló hangok, ám a beletörődés mellett, az „örök sötétség” tapasztalatával párhuzamosan (amely az *India*-ban köszön vissza: „Eljön a Nagyhét, félek, nem jön vasárnap, / osztozik Krisztus az örök halálban velünk”), mintha az ember önmagáról való lemondásának gesztusa is megjelenne. Az ott-felejtettségben a szenvedésre való igent mondás lehetősége nyílik meg. Ebben az igenben pedig ott rejtőzhet a nyelvben való lét kínjába való beleegyezés is: „enyém-e a nyelv, hogy eldohassam azt?”

A verset át- meg átszövő, a lírai én beszédébe ékelődő idegen hangok mélyítik el az emlékezés terét, behívva a „más” dimenzióját. „...kann ich Ihnen irrgendwas helfen?": a közbeékelődő német szavak a másik beszédére való emlékezés gyakorlatára is reflektálnak, amely ugyanakkor elidegeníti a lírai én személyes hangjától. Ennek a fájdalom szintén tetten érhető a kötetben, amelyet az igeidők alkalmazása még inkább megterhel. A kötetnyitó vers lírai énjének időbeli megszólalásai váltakoznak: „Egyedül maradtam...” — kezdődik a múltra reflektáló visszaemlékezés, amely később jelenre vált a „sietek haza” és „sárga napfény a zsalugáter rései közt” mondattöredékekben. A „mesélem másnap” múltbeli jövő ideje pedig a történet jelenben való elmondását érzékelteti, amely az ötödik versszakban ismét elbeszélői múltra vált. Ezek az időbeli elcsúszások a vers kezdetén meghatározott konkrét időponthoz viszonyítva („Egyedül maradtam negyvenötben negyven- / három évesen.”) válnak izgalmassá, hiszen így a visszaemlékezés ideje

minden konkrét időpillanatról leválik. A szenvedésre való visszaemlékezés ezáltal nincs időhöz és térhez kötve, mégis időben és térben valósul meg, teljeseedik ki a szenvedésben való lét (értelme vagy értelmetlensége).

A kötet nyelvi megszerkesztettségén keresztül, és különösen azáltal, hogy a lírai én egyes beszédébe beilleszkednek más szölamok (lásd *Báli szezón*), illetve hogy az E/3 személy perspektíváját az E/1 személyű beszélő látattja, az olvasó eltávolodik a versek terétől, miközben befogadóként szembesül a gyötrelmekkel. Mégis ebben a tévelítésben tört tükörből szemléletti csupán a tételatlenség képeit. Ugyanilyen idegen hangként tűnnek elő a versek szövegében Pilinszky, József Attila költeményeinek képei („kinn feledt nyugagy”, „kiálló szög”, „alvadt vérdarabok”), amelyek finoman teremtenek kapcsolatot a korábbi költeményekkel. Ahogy a versek nyelvi egységét idegen hangok törnek meg, úgy ékelődik a halál is a szövegek közegébe. A „néma H” (lásd *Skarlát betű*), amely tulajdonképpen a kötet verseit átjárja, az ismeretlent hozza közel oly módon, hogy az mégis érinthetetlen távolságban marad. Hiába a kórházi ágy valósága, a másik szenvedésének látványa és elviselése, az idegenségtapasztalat mindvégig megmarad; a lírai én legmélyebb tapasztalatává válik önmagával (ehhez lásd később az *India*-ciklus nyitó versét), embertársával és a külvilággal szemben.

Igy Takács Zsuzsa kötetében a szenvedés a másik és a saját magunk halálától való idegenségben, és ugyanakkor annak közelségében is tetten érhető. Az idegenségmotívum a kitaláltottsággal együtt jelenik meg, illetve a másiktól való elválás fájdalomában, a szerelem és szeretet lehetetlenségének, vagy épp lehetőségének maró kínjában ölt testet. Olyan ellentmondások mentén bontakoznak ki tehát Takács Zsuzsa lírai alkotásai, amelyek az evangéliumi misztériumot hordozzák. A *Történet* című vers a jelenben ábrázolt kertvendéglővel, a fűre kitett asztallal nemcsak Pilinszky *Egyenes labirintusát* idézi meg, hanem azon keresztül ismét a jézusi történetet evokálja. Olyan „visszaröpülés” ez, amely folyamatosan keresi a történet magját, „a fókusz lángoló, közös fészkét”. Az ebéd képe, amely a verset szervezi, az Utolsó vacsora eseményét jeleníti meg; a negyedik sorvégi „kenyér” szó a pár sorral lejjebb található „megtört” szóval alkot gondolatrímét, így utalva Krisztus személyére. A megtörttség motívuma magával hozza a már korábban említett „ágyhoz szögezett” élet tapasztalatát, azonban a kert kora tavaszi képe, a váratlanul kisütő nappal, a fűvel, az óntányérok és kupák ragyogásával időtlen szépségűvé nemesíti a múltó pillanatot. Így már ebben a

versben megelőlegezésre kerül a majdani kórházterem szépséges, fekvő teste („Te vagy / a legszebb a kórteremben!” — *A gépek lélegzenek*. Itt gondolhatunk Mantegna vagy Holbein Halott Krisztus-ábrázolásaira is.) A szenvedés esztétikája bontakozik ki előttünk, amely mégsem a testi fájdalmak megjelenítését állítja középpontba, hanem emellett lásd „fekélyes lábak”) a belső, láthatatlan sebekről próbál beszélni. A másik szenvedésének elviselése talán ebben a versben alakul át a másik hordozásának gesztusává: „elfogadni / ellenségünk vállunkra terített kabátját”.

A költői képek folyamatos kibontásával a *Történet*ben megjelenő „kupa” majd a későbbi, *Izolda szerelmi halála* című versben nyeri el teljes értékét: „Szomjúságunk ellen a pohár bor, / a karimáig érő, remegő ostya.” A szomjúságban összpontosuló vágy képe minduntalan feltör a későbbi versekben is. Az éjszakában bóklászó, vagy az éjszakával szembenéző, abban szüntelenül kutató, vagy annak súlyától megtört versbeszélő egyrészlől egyfajta búcsúzó perspektívából szólal meg, a világot elhagyni készülő ember szemszögéből, illetve a másiktól való búcsúzás helyzetéből; másrészlől pedig a megtaláltság fájdalomából fakadó hiány átélését hordozza magában. Külső és belső éjszaka ez, amelyben a lírai én megmerül. „Vágy egy éjszakai / sétára a katasztrófásújított városon át” (*Vizitáció*). Az éjszakai utca képe vissza-visszaköszön *A gyász előérzete*-ciklusban is, amelyekre majd az utcákat járó, *India*-ciklusbeli versbeszélő élményei rímelenek: „Holdverte árnyék, a fényverte / utcán állok, hogy beengedjenek” (*Ha érintene bárki*), „Az orrom vére eleredt, meztelen talpam / csupa seb. A kertek páváí velem zokogtak” (*Bejártam újra*). Ebben a kínokkal teli éjszakában nem lehet nem felidézni az Énekek éneke menyasszonyát, aki az utcákat, tereket bejárva keresi, akit lelke szeret (Én 3,2). A szerelem sebetől úzve, annak állandó lüktetésében Takács Zsuzsa lírai beszélőinek sincs más lehetősége, mint az állandó úton levés, ébrenlét és virrasztás, várakozás a Kedvesre. Bár az éjszaka tapasztalata mindennél áthatóbb, az általa tapasztalt gyöngeség és fájdalom felejtésének gesztusa is megjelenik, amely egyébként keretbe foglalja a kötetet („Egyedül a fájdalomcsillapítókkal, az érzéstelenítőkkal, a morfiummal.” — *M. emlékére*; „Beveszem én is szokásos altatómat.” — *Utóirat*).

A lelki értelemben vett megsebzettség gondolata átjárja a testben elszenvedett kórkotat: a *Mesterek, akiknek* című versben megjelenő „vérző kézfej” és „kiálló szög” motívumai, illetve a már fent idézett *Bejártam újra* című vers „meztelen, vérző talpa” mind csupán külső kifejezései egyfajta belső szó általi sebesülésnek. Ahogyan a

Vizitáció soraiban olvashatjuk: „Isten / lett megszólalásunk színpadi apropója.” Ez a versben kimondott gondolat már a korábbi, *A test imáddása* kötetben is felbukkan, a *Betűid vagyunk* című versben: „Pedig a betűid vagyunk mindannyian, / Bárány. Könyvedből léptünk elő, és / megsemmisülni oda igyekszünk / vissza.” Így a megszólalásnak egyfajta belső aktságával találkozunk, egy, az embertől függetlenül kimondott Szó létesülésével. A költészet stigmái, amelyek a *Mesterek, akiknek* című versben az emberi testen eltakarva vannak jelen, a szóban való létrejövés, a Szó általi megformáltság vérző nyomaira utalnak. Ahogy a korábbi versekben a szenvedés és áldozat valamilyen „földöntúli” szépségben tündökölt, úgy itt is olyan fogalmak és képek utalnak erre a megközelíthetetlen dimenzióra, mint „elragadottság”, „úszó bálterem”, „rózsával telehintett út” — amelyre az *Indiában* már csupán tövisek hullanak (*Virágvasárnap*). Az előbb idézett költői képek tehát a hétköznapi valóságból kiragyogó, vagy abban felragyogó pillanatokra utalnak, amelyek az ünnep előérzetét hordozzák; a valóságban keletkező átvérzések pedig megnyitnak egy számunkra ismeretlen területet a kötetben.

Erre az átvérzésre, felszakadásra, sérülésre utalhatnak *A gyás előérzete*-ciklus verseinek motívumai is: a csörömpölés, szilánkok, amelyek a külső és belső tér összetörését és törekenységét idézik meg, valamint utalhatnak a már korábban idézett testi szépség általi megsebzettség-tapasztalatra is. Az *Utóirat* című vers rövid tagmondataival, egy-egy képbe sűrűsödött mozzanataival a szenvedés legmélyebb dimenzióiba vezet az olvasót, amelyet az utolsó sor emel ki: „A hó szilánkosra fagyott.” A vers képi világát szervező éjszaka és hó a József Attila-i *Téli éjszaka* létélményét elevenítik fel; a vers rejtett halál-tapasztalata pedig tovább vezet bennünket az *India*-ciklushoz, amelynek első versszakában a következő sorokat olvashatjuk: „Biztosra vette, rég halott vagyok. / Nem írtam meg — nem tévedett nagyot. / Ámbár a túlvilágban reménykedő halott” (*Notesz*). A Kalkuttai Teréz perspektívájába he-

lyezkedő versbeszélő léttapasztalatát vezetik be az első vers sorai, amelyek a magunkban hordozott halálra irányítják figyelmünket. Így egy haladékló látószöge tárul elénk, a búcsúzásban való lét korábban említett élménye, amely az utca motívumában a köztesség állapotával teljesedik ki. A Takács Zsuzsa költészetét szervező motívumok tehát átjárják egymást, és a költői képek rétegzettségével létünk mélysége felé vonzzanak. Így az utca egyszerre a kitaszítottság, a magány, az egyedüllét, az idegenség tere, és egyben a keresés és vágyakozás (színpadi) közege is, ahogyan az éjszaka a beteljesült szerelem ígértét is hordozza, a félelem és a kilátástalanság, az eltévedés tapasztalata mellett.

A kötetben szereplő versek beszélői minduntalan az elmondhatóság kérdéskébe ütköznek, amelyet a fent idézett, a kötetet keretbe foglaló álom-motívum fejez ki. A szerzett család elvesztésének örjítő fájdalmát hordozó lírai én, a hajléktalanok, leprások és nyomorultak közönyét és reményvesztettségét látó, és abban teljesen elmerülő (azzal hasonló) terézi versbeszélő eggyé forr a magány által. Már nem tudjuk, ki beszél valójában; a megszólalás lehetőségére egyetlen pontba sűrűsödik: a fájdalom minden kiáltása Krisztus kiáltásában találkozik. A „szokásos altatók” bevetelével azonban elnémul a „Hang”, és a költészet visszahull fészkebe. Úgy érezhetjük, végső soron nincs kilépés abból a kőtojásból, amely a kötet eleji borítón megjelenik; mégis, bezárt létünk kiáltása, a „Te” megszólítása a kötet borítójának hátulján, mintegy a héj feltörésének gesztusaként is értelmezhető. És ahogy az Énekek éneke menyasszonya mondja: „Aludtam, de szívem ébren volt” (Én 5,2), úgy emberi esendőségünk tudomásulvételében, a fájdalom terhének hordozásában való megfáradtságunk átélésekor, amikor a „sötétségben” elengedünk mindent, és csupán ráhagyatkozva kérjük, lelkünk vágyódásával: „mégis boldogok legyünk”, ott tanúi lehetünk a születés titkának. (*Magvető*, Budapest, 2013)

VÁRKONYI BORBÁLA

SOMMAIRE

- GYULA TAKÁCS: Le mystère de Noël
 NOTKER WOLF: Méditations sur Noël
 ISTVÁN PÁKOZDI: La spiritualité de „Stille Nacht“
 ISTVÁN KAMARÁS: Une ancienne tradition populaire de nos jours: le cortège des petits déguisés représentant la Nativité

Sur la pauvreté

Réponses de personnalités de la vie culturelle hongroise à l'enquête de Vigilia

INHALT

- GYULA TAKÁCS: Das Mysterium von Weihnachten
 NOTKER WOLF: Impulse zur Weihnachtszeit
 ISTVÁN PÁKOZDI: Die Spiritualität von „Stille Nacht“
 ISTVÁN KAMARÁS: Das Krippenspiel heute

Über die Armut

Antwort auf die Umfrage der Vigilia bei bedeutenden ungarischen Persönlichkeiten

CONTENTS

- GYULA TAKÁCS: The Mystery of Christmas
 NOTKER WOLF: Meditations about Christmas
 ISTVÁN PÁKOZDI: The Spirituality of "Silent night"
 ISTVÁN KAMARÁS: The Nativity Play Today

About Poverty

The Answers of Outstanding Hungarian Personalities to the Inquiry of Vigilia

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Gyomai Kner Nyomda Zrt. Felelős vezető: Fazekas Péter vezérigazgató

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP.

V. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: egy évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál

(H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 525 Ft

VIGILIA

SZEMLE

*Minden kedves Olvasónknak
áldott Karácsonyi Ünnepeket
kívánunk!*

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A szülő felelőssége az élet kezdetén
- A magyar holokauszt és az egyház
- Szenvedő ember
- Házasság, család
- Aszalós János, Cseke Ákos,
Kovács Gusztáv, Nóda Mózes,
Patsch Ferenc és Szebik Imre tanulmánya
- Fecske Csaba, Halmai Tamás,
Iancu Laura, Lackfi János,
Petróczi Éva, Turczi István,
Vasadi Péter és Villányi László írása

20 éves az nka

9 770042 602128